

Sead Alić

Sveučilište Sjever - Sveučilišni centar Koprivnica
sead.alic@centar-fm.org

Pjevanje vjere (O refleksivnoj i duhovnoj poeziji Enesa Kiševića)

Sažetak

Dvije se stvari žele sugerirati ovim tekstom. Prvo, riječ je o medijskoj nepismenosti kritičara koji iz svoje medijske izoliranosti a ponekad i iz straha od medija ne mogu i ne znaju ispravno valorizirati interes šireg kruga publike za određenog pjesnika odnosno njegovu riječ.

Drugo, logika stereotipnog pristupa tjera kritiku jednom za svagda smjestiti u ladice iz kojih se teško izlazi.

Upravo na primjeru Enesa Kiševića, tog pjesnika za kojega se pisalo da je estradni želimo pokazati kreativnu snagu nadilaska i stereotipa i medijskih zakona. Stvaralačko napredovanje pjesničke riječi Enesa Kiševića stavlja tako u pitanje uobičajene kritičarske pristupe, nerijetko nesvjesno određene tehnikama umnažanja i popratnim elementima medijskih posredovanja.

Ključne riječi: *poezija, vjera, Kišević, kritika, stereotip.*

1.

Svako umnažanje ima utjecaj na psihologiju onih za koje se ono provodi. Recepcija nekog čina ovisi i o načinu medijskih posredovanja, odnosno stereotipu u koji se ulazi nakon prolaska kroz stroj umnažanja. Da je tomu tako, pokazat ćemo na primjeru pjesnika Enesa Kiševića. Zašto baš na njemu?

Riječ je o pjesniku koji je zarana stekao popularnost u bivšoj Jugoslaviji. Vrstan govornik stihova najvećih pjesnika svijeta, glumac, visok, naočit muškarac, brzo je stekao ono što je najmanje važno – medijsku slavu. Nije bilo mjesta na kojemu nije govorio tuđe, a onda s vremenom i svoje stihove. Nije bilo medija koji se nije otimao za njegovu fotografiju, izjavu, pjesmu. Sve se činilo idealnim.

No taj medijski sklop interesa i odgovor u obliku pjesama koje su odgovarale ukusu šireg kruga publike stvorio je stereotip iz kojega se nije moglo van. Kritika se odredila prema takvom pokušaju popularne poezije određivši je estradnom¹⁴⁰.

Sveprisutnost u medijima imala je svoju cijenu...¹⁴¹

No pjesnik je išao dalje. Iskra poetskoga tjerala ga je s neku drugu stranu popularnosti, u područja gdje obitavaju dublja pitanja istinskog življenja, pitanja smisla postojanja, vjere, molitve, Svevišnjega...

I premda je odavno već napustio vode estradnoga“ (premda u njima nikada nije niti bio), Enes Kišević zaobilažen je od većine kritičara.¹⁴² Na neki način kao da je morao platiti kaznu za sva ona silna medijska posredovanja, objave, fotografije, popularnost koja ga je pratila na svakom koraku.

140 Hrvatska enciklopedija tako bilježi: **Kišević, Enes**, hrvatski i bošnjački pjesnik i dramatičar (Bosanska Krupa, 1. V. 1947). Diplomirao na Akademiji dramske umjetnosti u Zagrebu 1971. Piše intimističku, uglavnom ljubavnu liriku (Mladić nosi svoje prve pjesme na ogled, 1974; Sve mirim te, svijete, 1976; I ništa te kao ne boli, 1980; Erosa sjeme, 1986; Lampa u prozoru, 1987; Jutarnja molitva, 1991; Sijeda djeca, 1992; Svjetlost je Tvoja sjena, 2002; Samo s Tobom sam ja, 2005; Voda je moja Mati, 2008), koju sam i interpretira. Jedan je od glavnih predstavnika hrvatskog estradnoga pjesništva. Piše i za djecu. Izvedena su mu dramska djela Mačak u trapericama (1980), Djed Mraz i baka Mrazica (1983), Veseli sat (1987).

141 Sead Begović u tekstu *Sklad vokalne harmonije i posvemašnja ljubav prema svijetu* piše: „Iako se o pjesniku i dramskom piscu Enesu Kiševiću zaista mnogo pisalo te ga se također i obilno kao pjesnika za djecu i odrasle nagrađivalo, zatim prevodilo (na dvadeset jezika) i potom antologiziralo, nije primijećeno da je kao autor obrađen u zadnjim povijestima hrvatske književnosti Slobodana Prospera Novaka i akademika Dubravka Jelčića. To zaista začuđuje jer je riječ o književnim povjesničarima koji dokazano poštuju dvosmjerni književni put i angažman na relaciji Zagreb – Sarajevo. Shvatit ćemo to kao određeni nemar i nepravdu spram pjesnika koji je već sedamdesetih godina u Hrvatskoj zadobio izuzetnu reputaciju u javnosti i status kulturnog pjesnika.“ Časopis Behar, Zagreb, 2008., <http://behar.hr/arhiv/Behar-86.pdf> (18. 3. 2016.)

142 Protiv takvog pristupa pisao je i Ervin Jahić u tekstu *Abecedarij nježnosti ili poetske posvete čovjekoljublju i Bogoljublju*: „Valjda bi samo književna sociologija mogla objasniti raskorak, procijep, rupu između višekratno potvrđivanog, visokog kulturno-javnog statusa pjesnika i glumca Enesa Kiševića i prilično škrte, izrečene sa zadržkom i kroza zube, književnokritičke valorizacije njegove poetske imovine. Oznaka kako mu je pjesništvo posve u vlasti estradno-recitativne geste bila je koliko legitimna kritička naljepnica/zastavica jednog tipa pjesnička mašte, toliko i vrijednosni uteg u onih koji su se poduhvatali hijerarhiziranja i opisa suvremenoga hrvatskoga pjesništva. Lake stihovne “note” osnovna su zamjerka toj pjesničkoj praksi, struji ili možda operativnom modelu. Ruku na srce, međutim, stvari stoje bitno drukčije.

Zamjerati Kiševiću što je bio, i još uvijek je, pop-ikona domaće poetske riječi, što je bezmalo brendirao vlastitu poziciju koja mu je omogućila da ga šira društvena zajednica “na prvu” prepoznaje kao pjesnika, što je pisao i piše razumljive, jednostavne i prohodne rečenice, poetski korektno oblikovane u stihove, koje, pritom, sam izgovara dojmljivo i zanatski suvereno – niukoliko nije više od netočne, možda i zločeste kritičarske dijagnoze.“ Časopis Behar, Zagreb, 2008., <http://behar.hr/arhiv/Behar-86.pdf> (18. 3. 2016.)

Tu detektiramo fenomen medijskih ograda koje sputavaju recepciju kreativnosti u razvoju. Jednom uspostavljen stereotip postaje važeći, pa i presudan za recepciju kreativnoga čina umjetnika sputanog stereotipima medijskog umnažanja.

U slučaju Enesa Kiševića stereotip bi otprilike glasio ovako: Onaj kojega je slijedila masa sljedbenika vjerojatno nije sposoban za ljepotu uzvišene poetske riječi pjesnika-usamljenika. Onaj koga su mediji pratili u stopu, nikada se više neće vratiti svojoj tišini i meditativnom horizontu toliko potrebnom istinskom pjesničkom stvaranju. Popularnost ima svoju cijenu i onaj tko je želi zadržati uvijek iznova mora tu cijenu plaćati... A Enes je glumac. Scena je njegov dom...¹⁴³

Dvije se stvari žele sugerirati ovim tekstom. Prvo, riječ je o medijskoj nepismenosti kritičara koji iz svoje medijske izoliranosti, a ponekad i iz straha od medija ne mogu i ne znaju ispravno valorizirati interes šireg kruga publike za određenog pjesnika, odnosno, njegovu riječ.

Drugo, logika stereotipnog pristupa tjera kritiku jednom za svagda smjestiti u ladice iz kojih se teško izlazi.

Upravo na primjeru Enesa Kiševića, tog pjesnika za kojega se pisalo da je estradni želimo pokazati kreativnu snagu nadilaska i stereotipa i medijskih zakona. Stvaralačko napredovanje pjesničke riječi Enesa Kiševića stavlja tako u pitanje uobičajene kritičarske pristupe, nerijetko nesvjesno određene tehnikama umnažanja i popratnim elementima medijskih posredovanja.

Za primjer smo uzeli zbirku pjesama *Jutarnji mrak* u kojoj je dio već do sada objavljenih ali i najveći dio neobjavljenih pjesama. Želja nam je učiniti bjelodanim da nije riječ o estradnoj poeziji, ali još više, pokazati kako mediji nekritički razvijaju krivu sliku u svijesti književnih kritičara.¹⁴⁴

---

143 O obratu o kojem je ovdje riječ svjedoči i Vojislav Vujanović u tekstu *Iza naličja: biće glumca u domovini pjesme*. O knjizi pjesama Enesa Kiševića „Iza naličja“, gdje se, među ostalim kaže: „Ovakvih pojava nismo imali. A ako ih je i bilo, manifestirali su se u svojoj pojedinačnosti i, uglavnom je ulica duhovnih kretanja bila jednosmjerna: glumac se oglašavao kao pjesnik. Ovdje su stvari bitno drugačije: pjesnik – glumac je razbudio glumca – pjesnika, glumac ostaje u svome aktivističkom zóru, pjesma je rastvorila svoje anđeoske grudi da bi glumčev aktivizam rastvorila u svoj fluidni tok. Pjesma, dakle, nije o glumcu, glumac se preselio u pjesmu i tamo prepoznao istinsko svoje biće, kojega i nije bio svjestan u dovoljnoj mjeri sve dok nije postao pjesma. Pjesma je supstanca glumačkog bića, njegov supstancijalitet je postao biće pjesme.“ (Iz neobjavljenog teksta)

144 Na tragu kritike kritičarske površnosti i tekst je Predraga Fincija: *Enes Kišević, ili kazati sebe* „Njegov svijet je scena, njegove riječi dobrota: Znam za estradnu poeziju koja je zagovarala politiku nasilja i postala program nacionalističke mitomanije i otvorene mržnje. Kada god sam takvo što prepoznao, zauvijek sam zatvarao takvu knjigu, takve tekstove svrstao u poeziji suprotne, iz srca ih protjerao, jer u njima ničeg dobrog. Takvu poeziju ne čitam, od takvih pjesnika bježim. Enes je i sam bio na suprotnoj strani od takvih, jer je bio i ostao do kraja nježnost, neprikrivena ranjivost. Nije osvajao duše, nego svojom otvarao tuđe. Ni ja ne imitiram, ne ponavljam njegove riječi, ne oponašam njegovu poetiku, nego me ona nosi, vodi i u mom kazivanju ponovo i do njegovog, Enesovog, a i do mog, vlastitog, dovodi. Poezija nije neka posebna didaktika, teško da nas ona nečemu uči, ali nam sobom pokazuje. Pokazuje lijepo i dobro. Dobra poezija i svog čitatelja učini pjesnikom, ili barem pjesnikovoj tananosti sličnim, poput njega svijetu otvorenim.“ eNovine <http://www.e-novine.com/author/predrag-finci> (20. 5. 2016.)

2.

Pišući o Enesu Kiševiću osjećam se poput člana prvih kršćanskih zajednica, ljudi koji su beskrajno vjerovali, ali koji su bili svojevrsno čuđenje u svijetu. Njihova je vjera u uskrsnuće bila tako velika da su pripremali katakombe u kojima mogu dočekati svoj ponovni povratak u život.

Osjećati se danas poput prvih kršćana znači sjetiti se vjere, iskrenosti, nadahnuća, otvorenosti, pa i istine kojoj se teži. Budući da živimo u svijetu čije su vrijednosti danas negdje drugdje – pisati pozivajući se na istinu, doživljaj, iskrenost, nadahnuće, znači ili pripadati nekom drugom (starom) vremenu ili se baviti svojevrsnom arheologijom ljudskih vrijednosti.

Friedrich Nietzsche se sa svojom tezom o smrti Boga pojavio u doba prvih razočaranja u ljudski razum i ideju napretka. Svijet više nije bio u milosti onoga koji je tom svijetu davao smisao. Smrt Boga na svojevrsan način bila opomena čovjeku da svijet koji gradi može izgledati i sjajnije, i veći, i ljepši, i dotjeraniji, itd, ali da u njemu više neće biti mjesta za univerzalne vrijednosti, a jedna od tih univerzalnih vrijednosti oko kojih su se dvije tisuće godina organizirale države, narodi i nacije, vjere, religije, moral i običajnost, pa i filozofijska i književna misao – bila je ideja Boga.

Nietzsche dakle nije rekao ništa protiv Boga. On je detektirao stanje ljudske civilizacije koja je krenula putem na kojemu su glavni orijentiri bogatstvo, zarada, kapital, izrabljivanje drugoga i drugih.

Ideja o smrti Boga bila je opomena svijetu da u svijetu lažnog morala, licemjerja, gramzivosti, mržnje i hijerarhija – nema mjesta za Boga.

Na neki način u ovom svijetu kao da nema mjesta niti za pjesnike i ljude poput Enesa Kiševića.

A zapravo ima.

Ljudi su se prikriili u svoje katakombe i čekaju uskrsnuće doba u kojemu će moći otvoriti se, procvjetati, uzletjeti, progovoriti – a da ne budu povrijeđeni, osuđeni, krivo gledani.

Poput nekog modernog proroka Enes Kišević hoda svijetom sa svojom nježnom i vatrenom iskrenošću, s molitvom u stihovima, ali i s mudrošću koja osvaja svojom jednostavnošću.

U onom smislu u kojemu se očekuje da svaki novi pjesnik prati modu i nosi najnoviji dizajn torbica i štiklica, Enes Kišević nije pjesnik. On je medij mudre, nježne, lijepe pjesničke riječi, on je jedan od rijetkih dokaza danas da svijet može biti lijep, a odnosi jednostavni.

Upravo zbog toga nije posebno drag književnoj kritici specijaliziranoj za modu i dizajn. Na njihovu žalost duša je vječna isto kao i njena pitanja. Moda i dizajn plivaju po površini poput masne mrlje na čistome moru.

Onako kako je ovom svijetu danas potrebna radikalna kritika lažnog morala (ono što je radio Nietzsche) tako je isto, a možda i više, potreban govor neposrednosti svijeta (Enesa Kiševića) koji nas vraća mudrosti života čovjeka kao dijela prirode.

Otvorio sam Jutarnji mrak i zajedno s njom meditiram.

Otvorio sam knjigu 'zemlje i neba'. Koraknuo sam još jednom prema iscjeliteljskoj mekoći misli / riječi Enesa Kiševića. Vidim i osjetim beskrajnu radost glave u snovima među oblacima, ali i osjećaj težine koji se najavljuje.

Oko je sve bliže čulu koje čuje srce. Kišević sve manje gleda. Njegove su riječi otkucaji srca uramljeni okvirima jednostavnih riječi.

Ono nevidljivo riječima se daje sljedbenicima njegove putanje. Ništa nepoznato. Kišević uvijek daje ono što je čitatelju blisko i poznato. Samo zametnuto u neki kutak i prekriveno svakodnevnim prozom.

Pjesnik oblikuje i biva oblikovan. Stvara i biva stvorenim. Gradi *poetičko ustrojstvo logosa* i određuje nam pravila bivanja u njemu.

Govori govorom koji hodi stazom smisla. Zaobilazi duga objašnjenja i sporedne ulice. Bira riječi koje nisu samo riječi. Zreo je za najkraći mogući stih, poput masline svinute pod plodovima, dozrele za šutnju.

Pjesnik zna da mu je koraknuti, da ga obala voli, ali da je rijeka nestrpljiva. No koraknuti se može i tako što će ljepota onog istog u protjecanju doći do izražaja. Kišević je pjesnik koji ujedinjuje huk vode i kucanje majke Zemlje. Zadaću vidi u bivanju kojim se izlazi pred sud Smisla. Tko god bio sudac tog suda cijenit će skulpturu riječi, mekoću stiha, ljepotu osjećaja, dobrotu poziva, jednostavnost poruke, snagu dobra, sve ono što je Kišević klesao s ovu ili onu stranu gramatike.

Svaka je njegova riječ – most. Onaj između ljudi, nacija, vjera, između uzburkanih emocija, nezrelih individua, između tijela i duše, ovog i onoga svijeta, između realnosti i transcendencije. Nastavljanje 'mislivosti', svojevrsne misije mosta, jedini je zadatak dostojan oltaru Smisla, zadatak vrijedan divljenja i pjesnikovanja. Kišević ga je slijedio u početku slutnjom, jedno vrijeme klesanjem, a u vrijeme jutarnjega mraka nježnošću i mudrošću.

Trajno je samo ono što se u srcu ugnijezdilo, tvrdi pjesnik i dodaje kako su upravo zato najčvršći oni mostovi čiji su temelji u našim srcima.

3.

Traganje za smislom, put do iskona, putovanje kojim se može vratiti na istinu početka, sve je to pjesniku sadržano u igri koju priroda nudi svakodnevno. „Svaki plod je samo skupljen miris cvijeta“ kaže pjesnik upozoravajući nas da smo u svakom trenutku dio tog beskrajnog rastegnutosti postojanja između točaka koje su samo naizgled odijeljene: starac je dijete; sjetva je već žetva; misao je tren u kojemu se sabiru stoljeća...

Pjesnikova je misao poput djeteta u majčinu krilu: sigurna premda bez osviještenosti/znanja; snena premda zaigrana i oživljena; poput pčele koja zajedno sa svojim sudrugama leti prema 'svjetlu srca'.

Zadatak nas čitatelja nije, dakle, čitati pjesme pjesnika, nego čitati zrelost poruka prirode same, čitati krajeve procesa koji su novi počeci. Pjesnik je tu skrenuti nam pozornost da jedinu pravu veliku veličanstvenu pjesmu pjeva priroda sama.

U zgrčenu ruku ništa ne stane. Otvorenost je poput cvijeta koji upija ljepotu sunca. Pjesnik načela tu umnu tvorevinu pripisuje cvijetu...

Traganje za smislom, put kojim kroči istinski čovjek put je pronošnja svjetlosti, samoproizvedene i samoodržavane. Svjetlost je i orijentir i cilj i staza i korektiv...

Pjesnik otkriva magiju svijeta. Ona je sadržana u sjećanju na nebo u očima djetinjim, u bliskosti koja je grijala dječje godine, u istinitosti čina koji se još nije uzdigao do riječi, uz bogatstvo ploda koje se nudi bez posrednika, uz osjećaj da je svijet složen tako da u njemu nitko ne bi trebao biti 'siročić'.

Magija otkriva istinsku umjetnost koja pripada Univerzumu, svemiru, koja nadilazi naše riječi i 'šuplju liru'. Magija duše prolazi kroz naše tijelo i na trenutke zadrhti. Sve ostalo je neuhvatljivo veliko i nedokučivo.

Dajući imena stvarima, ma koliko one bile lijepe, mi ponavljamo. Sudionici smo vječnog ponavljanja istog iz kojega postoji samo jedan izlaz. To je imperativ ljudskoga postojanja: Čovjeku je biti ono što je biti dužan, jer... „Što ti vrijedi lice i od sijeda sjaja / kad je bez ljepote i bez osjećaja?“

Bez ljepote i dobra nema niti istine. Ostaje gola volja za moći koju čak ni lijepi snovi ne pohode. Lažni mir, hladnoća i praznina osvajaju tada ljudsku dušu. Sve postaje plastikom.

Ako nije jezik pjesnika, emocije, dobra i istine, kakav može biti jezik komuniciranja ljudskoga. Kišević vrišti nad prazninom komunikacije na koju smo uglavnom svi manje-više osuđeni; protestira protiv igranja šaha riječima, protiv nadmetanja rečenicama i nametanja moći od strane najglasnijih i najpraznijih.

A dublja je istina, Kišević sugerira, da licemjer ni disati čak ne zna. Smetaju mu maska i prazne izgovorene riječi.

Onaj drugi osuđen je na sumnju, na ljepotu 'praha s krila leptira' na ton koji ne može pobjeći od samopropitivanja.

Svako meditativno stanje, a pjesnik ga traži, pronalazi i bilježi, proizlazi iz glazbe usidrene u tišini prirode. Nema misli tamo gdje se rađa suglasje duše s prirodom, skladoglasje osjećaja i glazbe vjetra, osjećaj identičnosti nas s onim što je izvan nas. U takvom i tako doživljenom svijetu sila je nešto potpuno strano.

Tako jednostavno da jednostavnije ne može biti pjesnik nas retorički pita jesmo li vidjeli slavuju koji pjeva nekoj sili. U tom jednostavnom pitanju kao da je sadržana sva uljuđenost jednog mogućeg svijeta, života u kojemu bi mjerilo bila smislenost 'poetičkog ustrojstva logosa' ili možda jednostavnije rečeno smislenost otkrivene poezije svijeta.

Jedan od možda najsnažnijih Kiševićevih stihova sadržan je u vječnoj poruci navijačima vjere, licemjernim sljedbenicima religijskih hijerarhija, vlasnicima licence za posredovanje prema Svevišnjem. Kišević kaže:

„Ne može se Boga ograničit vjerom,
nit ljude imenom, niti misli perom.“

Koliko nemoći u dva stiha. Koliko snage za dušu otvorenu za razumijevanje drugoga! Kišević brani Boga od njegovih vjerskih sljedbenika. Čovjeka čuva od njegova imena, a misli od onoga što je tehničkom napravom zabilježeno. U vječnom pretapanju života i smrti dio smo samo glazbe koja traje, u kojoj na trenutak sudjelujemo, koju prepoznamo ili ne prepoznamo.

Kiševićeva misao ima pokret baletne dive. Ona je sva nježna i lijepa, dotjerana, smisljena, ali na neki način i snažna. Drži se ritma i harmonije, melodijski podiže ruke prema visinama koje nam se otvaraju.

Kišević misli u pretapanjima. Njegovi kadrovi gotovo da nemaju reza. Njegove poruke čak slažu se kao niz pretopljenih slika koje tako sugeriraju vječnost, a ne nekakav trenutačni dijalog.

Onako kako pup ne nastaje prisilom iz cvijeta, tako se i Kiševićevi stihovi razvijaju jedan iz drugoga, očekivano u strukturi, neočekivano u bojama, mirisu i smislu; „struji s plimom, s galebovim krilom“.

Pjesnik pokušava dozvati svijesti osjećaj nadmoći, sile, silnike koji pozivaju u rat, grubost snage kratkoga daha. Paradoks logosa je da je jedan običan crv u svojoj igri živućega roda snažniji od bilo kojeg oklopa ili bilo kojeg pokliča na rat. Ratom se izaziva samo novi rat, a crv je mudrost života u kojemu svaki stvor ima svoje mjesto i svoju ulogu.

Mnoge Kiševićeve riječi i rečenice su proročke. Pa i kada kaže „Ma gdje smrtnik bio, usred poprišta je.“ I tada je u pravu jer svakodnevno pred vrata svih nas događaji dovode najave i/ili posljedice rata.

Spirala mržnje uvijek iznova proizvodi od ljudi nove neprijatelje. Ono dječje, zaigrano. Nebesko, nestaje vremenom u njihovom instrumentaliziranju u bojovnike za ideje koje sa životom imaju malo toga zajedničkoga. Žrtva je osuđena osuđivati. Iz osude slijedi mržnja. Mržnja proizvodi žrtve i na jednoj i na drugoj strani.

Kišević želi prekinuti spiralu zla. Otuda njegovi stihovi ne mrze i ne osuđuju nijedan narod i nijednu vjeru. Kišević poziva na univerzalnu ljepotu svijeta, na mogućnost razumijevanja ovoga što nam je dano životom. Kišević je pjesnik mira i tolerancije, misli i molitve, pjesnik mišljenja i pjevanja.

Kišević misli pjevajući. Njegova ideja mišljenja, ideja je nečega što emotivnim duhovnim angažmanom u činu mišljenja postaje nježnije. S neku drugu stranu tvrdih argumenata, silogističkog zaključivanja, emocionalno-misaonih blokada, negativnih energija koje pronalaze put kroz misao – Kišević sugerira onu vrstu mišljenja koja podrazumijeva trud razumijevanja drugoga, slijed praćenja misli drugoga, razumijevanje konzekvenci misli drugoga, pa tek onda eventualno sugeriranje neke druge opcije.

Vrlo je interesantna i pomalo provokativna Pjesnikova teza koja kaže da ima nešto veće i od Boga. Intrigantna je to misao s kojom su se teolozi vjerojatno susretali, ali koja u Kiševićevim stihovima ima posebnu dimenziju: Ljubav Božja (premda Božji atribut) ono je što je od Boga veće. Iz srca svog kao svijeće pjesnik se obraća izravno Svevišnjemu objašnjavajući mu da je Njegova ljubav i od njega veća. Možda onako kako je ljubav utkana u Enesovu poeziju veća od Enesa kao ljudskoga bića (Onako kako je Joško Berket znao reći i Arsenu i Enesu da je važno ono što su oni napisali i pjevali, a ne oni kao ljudi, smrtna i grešna bića poput svih nas).

Kišević slavi svaku sekundu svog smislenog postojanja. Svijetli mišlju o sreći da će s jutarnjim pticama dočekati sunce. Uzdiže se u pjesmi po kojoj je nazvana knjiga do jednostavnog priznanja ljepote i veličajnosti ovoga u čemu živimo. Jutarnja molitva je ista vrsta zahvale uobličena u pjesničku molitvu vjere u smisao ljudskog postojanja i beskrajnu ljepotu svijeta.

Sjećam se, jednom je Enes Kišević, govoreći o svojoj majci otprilike ovako rekao:

„Majka je bila čudo. Nije imala, ali je dijelila. Bila je plemenita. Kada je Ivan Pavao II došao u Sarajevo, majka se cijelu noć molila da se Ivanu Pavlu nešto ne dogodi. Molila je iz srca. Iskreno. Bila je vjernik, ali nikada djecu nije uvodila u vjeru. Svakome je ostavila da sam odabere.“

Enesova majka je brechtovska Majka-hrabrost, ali je i Majka-mudrost. Ona je svemoguća ljubav koju pjesnik ponosno pronosi svijetom, zajedno s njenim jednostavnim odmjerenim porukama: Za nevremena staviti okačiti treba lampu u okvir prozora (jer će kao orijentir poslužiti beskućniku); Moliti se treba kad dolazi papa u nesretnu Bosnu da ne daj bože nesreća ne bude veća; Pjesnik se sjeća majčinog daha koji je grijao njegove promrzle dječje ruke i koji je ostao uputom da se u svijet daje samo ono nadahnjujuće, ono nadahnuto vlastitom šutnjom.

Pjesmu Život Kišević je napisao 2015 godine... Jedna je to od pjesama koje govore o tom posebnom pristupu pjesnika mira i tolerancije, umjetnika vjere, posrednika između svjetova koji nas održava budnim.

Poput svećenika hrama riječi, ali i hrama 'sudisajnosti', pjesnik Kišević objašnjava dobrom u dobrim teolozima i dobrom u dobrim filozofima, da im riječi nisu baš dovoljne, da im liturgije, mise, džume, znanstvene i druge hijerarhije ne znače ništa bez jednostavnosti koja zapravo omogućuje sve.

Onima koji su zarobljeni dresurom traženja uvijek nečeg boljeg, većeg, reprezentativnijeg, vrednijeg, pjesnik sugerira duhovno pregnuće pronalaženja prijatelja u neprijatelju, šutnju svjetlosti i sjaj očiju.

Pjesnik izmiruje filozofsko i teološko stihovima koji su i misaoni i vjernički, ali nisu ni misao ni vjera, ni filozofija ni teologija.

Jedan je od rijetkih koji svojim stihovima, ali i svojim životom, svjedoči o potrebi mijena u našim odnosima prema temeljnim pojmovima vjere i mišljenja (a da o književnoj kritici i teoriji književnosti i ne govorimo) pjesnik Enes Kišević, svakodnevno nas nadahnjuje novom inspiracijom. Riječima koje su više od riječi i mislima koje su više od misli.

Singing the Faith

Abstract

The text seeks to suggest two things. Firstly, it wants to deal with the media illiteracy of critics, who, due to their media isolation, and sometimes even a fear of the media, cannot and do not know how to correctly valorise the interest of the wider audience in a particular poet, i.e. his word.

Secondly, the logic of stereotypical approach forces criticism into boxes which are not easy to escape, once and for all.

The example of Enes Kišević, a poet who has been called an entertainer, is most suitable to showcase the creative strength of transcending both stereotypes and the laws of the media. The creative progress of the poeticism of Enes Kišević thus questions standard critical approaches, often unconsciously defined by the techniques of multiplication, and the accompanying elements of media intervention/mediation.

Key words: *poetry, faith, Kišević, criticism, stereotype.*